

Н.В. Хмелевська, аспірантка (Академія адвокатури України) (Науковий керівник професор В.Г. Гончаренко)

розвиток видів правової допомоги в Україні

Ключові слова: правова допомога, юридична особа, правова робота, протидія рейдерству, дьюдилідженс.

Право на правову допомогу відповідно до Конституції України гарантується кожному, а це значить, що таким правом наділений на території України не тільки громадянин України, а й іноземець та особа без громадянства. У більшості випадків, коли мова йде про право на правову допомогу, не згадують, що юридичні особи теж не менше потребують правової допомоги. У сучасних умовах докорінної зміни механізму господарювання, коли юридичні особи стають справді самостійними, великого значення набуває правове забезпечення їх господарювання. Значний внесок у дослідження правової допомоги та її забезпечення зробили науковці Ю.П. Аленін, М.Ю. Барщевський, Т.В. Варфоломеева, Є.В. Васьковський, І.Ю. Гловацький, С.В. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, О.Л. Жуковська, Я.П. Зейкан, П.А. Лупинська, В.Т. Маляренко, М.А. Маркуш, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, О.В. Орлова, І.Д. Перлов, В.О. Попелюшко, В.М. Савицький, З.Д. Смітєнко, Ю.І. Стецовський, М.С. Строгович, Д.П. Фіолєвський, В.П. Шибіко, О.Г. Яновська та інші. Незважаючи на вагомий внесок дослідників, поза увагою залишається питання надання правової допомоги юридичним особам.

Лише деякі законодавчі акти визначають юридичних осіб як суб'єктів отримання правової допомоги. Так, згідно із Законом України «Про адвокатуру» адвокатура України є добровільним професійним об'єднанням, покликаним згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб (виділення авт.), подавати їм іншу юридичну допомогу [7]. У проекті Закону України «Про правову допомогу», який вносився народними депутатами України М.Д. Катеринчуком, С.В. Соболевим, В.М. Стретовичем, зазначено, що надання правової допомоги фізичним і юридичним особам (довірителям) здійснюється на принципах: законності; компетентності і добросовісності; незалежності; превентивності; недопустимості конфлікту інтересів; конфіденційності [2]. Надання правової допомоги юридичній особі здійснюється на підставі договору, укладеного з юридичною чи фізичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності, який має спеціальний дозвіл (ліцензію) на здійснення юридичної практики, або з адвокатом, адвокатським бюро,

Н.В. Хмелевська, аспірантка (Академія адвокатури України) (Науковий керівник професор В.Г. Гончаренко)

розвиток видів правової допомоги в Україні

Ключові слова: правова допомога, юридична особа, правова робота, протидія рейдерству, дьюдилідженс.

© н.в. Хмелевська, 2012.

163

фірмою, конторою чи іншим адвокатським об'єднанням. Надання адвокатами правової допомоги підприємствам, установам і організаціям є одним з найважливіших напрямів діяльності адвокатури. Особливості змісту правової допомоги юридичній особі полягає в тому, що особи, які надають таку допомогу, вважаємо, мають здійснювати її щодо правової функції за тими ж напрямками, що й юридичні служби юридичних осіб. Тому в основу окреслення завдань, виявлення напрямів та змісту

правової допомоги юридичній особі нами покладено ті ж функції, які ввіряються юридичному відділу юридичної особи. Отож, основним завданням правової допомоги юридичній особі, виходячи із Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації [2], є організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне додержання та запобігання невиконанню вимог актів законодавства, інших нормативних документів підприємством, його керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків. Правова робота, як зазначають А.А. Бікеєв та З.Ф. Сафін, – особливий, багатоплановий вид діяльності всього колективу суб'єктів господарювання, спрямований на забезпечення виконання плану соціального і економічного розвитку на основі законності шляхом максимального використання правових засобів для укріплення господарського розрахунку, збільшення прибутку, зниження собівартості, підвищення продуктивності праці і якості роботи при дотриманні державної, договірної і трудової дисципліни [8; 7]. Щодо питань організації правової роботи І.Є. Замойський говорить про те, що універсалізм правової роботи полягає у тому, що це – діяльність не тільки з правового регулювання існуючих суспільних

відносин, за допомогою наявних правових приписів органів державної влади і управління, але також і нормотворча діяльність, спрямована на оптимальний вплив на суспільні відносини всередині конкретного підприємства, організації. Іншими словами, складовою частиною правової роботи є розробка і прийняття актів локального характеру в вигляді положень, інструкцій, стандартів і правил [3, 41]. Виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що правова робота, уявляючи сукупність нормотворчої та правореалізуючої діяльності, пронизує всі сфери правової діяльності і спрямована на досягнення двоєдиної мети: забезпечення законності в діяльності суб'єктів господарювання і посилення впливу права на суспільне виробництво. А. Куліш та В. Горевий відмічають, що, незважаючи на таку обмежену єдність нормотворчої і правореалізуючої діяльності, останній відводиться значна питома вага у всій правовій роботі. Це не випадково, позаяк здійснюючи свою статутну діяльність, суб'єкти господарювання в різних формах реалізують правові норми як централізованого, так і локального характеру [5, 6]. Отже, особливістю правової допомоги юридичній особі є організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне додержання та запобігання невиконанню вимог актів законодавства, інших нормативних документів підприємством, його керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків. Правова допомога юридичній особі має здійснюватися з дотриманням певних вимог. Оскільки на посаду керівника юридичної служби, його заступника, головного юрисконсульта юридичної особи призначаються особи з вищою юридичною освітою і стажем роботи за спеціальністю не менш як три роки, а провідного і відповідної категорії юрисконсультів, що входять до складу юридичної служби, – особи, які

н.в. Хмелевська

вісник Академії адвокатури України

164

число 1(23) 2012.

мають вищу юридичну освіту або навчаються на старших курсах вищих юридичних навчальних закладів, таким же вимогам мають відповідати і надавачі правової допомоги юридичній особі. Найбільш поширеною є правова допомога юридичній особі у вигляді: 1) юридичного обслуговування, що надає переваги для юридичної особи, яка його замовила, у вигляді постійного контролювання всіх змін стосовно діючого законодавства, які стосуються її діяльності, швидкої відповіді на звернення за юридичною допомогою в будь-яких питаннях, консультацій юриста або адвоката; 2) інформаційно-

консультаційного обслуговування – безпосередньої інформаційно-консультаційної підтримки юридичної особи з юридичного напрямку, при виникненні питань юридичного характеру; 3) розробки (складання) договорів і інших документів правового характеру як гарантії захисту прав та інтересів юридичної особи; 4) підготовки укладення правового документа при виникненні спірних ситуацій, що вимагають правового аналізу документів для ухвалення важливого рішення. Правова допомога надається на основі підбору та аналізу нормативної бази, практики вирішення подібних питань з мотивованими висновками, прогнозування усіх виходів з ситуації, надання рекомендацій з вирішення проблем; 5) представництва в судових справах – захисту інтересів в судах, вирішення питань, пов'язаних з невиконанням зобов'язань контрагентами, відшкодуванням збитків, упущеними вигодами, неустойками. Новим напрямом є правова допомога юридичній особі у протидії рейдерству. Рейдерство та корпоративні конфлікти, що переростають у протиправне захоплення підприємств, створюють реальну загрозу національним і економічним інтересам України. Зупинення роботи підприємств, які часто виникають у ході конфліктів, зазвичай завдають величезних збитків

державному та місцевим бюджетам, сприяють виникненню соціальної напруги як серед працівників та їхніх родин, так і серед широкого кола населення. Потенційні іноземні інвестори справедливо нарікають на те, що міжнародні норми ведення бізнесу в Україні практично не працюють, а рішення місцевих та європейських судів не виконуються. Необхідність правової допомоги для юридичної особи обґрунтовується тим, що вітчизняне законодавство має чимало прогалин і протиріч, через що одні й ті самі процеси можуть інакше трактуватися різними інстанціями. Наприклад, в адміністративному праві є проблема: рейдер має можливість блокувати роботу реєстратора шляхом отримання судових рішень, які не пов'язані із суттю конфлікту; використовуючи процесуальні можливості, затягувати розгляд справи в апеляційних судах, при цьому змінюючи власника незаконно придбаних активів захопленого підприємства. Коли ж юридична особа веде прозору фінансову політику, заздалегідь залучає досвідчених фахівців до створення власної юридичної системи безпеки, яка здатна виявити підготовчі заходи до рейдерського захоплення, їй вдається надати ефективну допомогу в переважній більшості випадків, вдало протидіяти протиправному захопленню чи поглинанню. Тому, як показує досвід, вибудова стратегії розв'язання проблеми рейдерства, створення системи корпоративної безпеки суб'єктів господарювання, поряд з профілактикою створення безпечних умов, за якими протизаконне захоплення стає дуже складним, передбачає юридичну й організаційно-правову допомогу юридичній особі, яка стала об'єктом рейдерського захоплення [4]. Для прикладу, на основі аналізу елементів боротьби з рейдерством, нами встановлено, що правова допомога юридичній особі у протидії рейдерству, яке проводиться за сценарієм використання протизаконних перевірок, має включати:

165

– захист інтересів юридичної особи при проведенні позапланових перевірок правоохоронних та контролюючих органів; – допомогу в оформленні скарг на неправомірні дії представників Державної інспекції з контролю якості; – проведення консультацій та надання інформаційно-аналітичних матеріалів керівництву юридичної особи в оснащенні підприємств у протидії рейдерам; – проведення консультації щодо захисту підприємства від недобросовісної конкуренції тощо. Ефективність правової допомоги юридичній особі зростатиме на тлі впровадження пропозицій щодо посилення протидії рейдерству: 1. Удосконалити діючі нормативноправові акти, зокрема в питаннях процедурного та судового захисту прав мажоритарних власників компаній, у тому числі щодо оперативного управління підприємствами та можливості безперешкодного внесення змін до структури та складу їх керівництва. 2. Прискорити розгляд, внесення поправок та прийняття проекту закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання протиправному поглинанню та захопленню підприємств» (реєстраційний N 6434 від 27 травня 2010 р.) з урахуванням думки громадських експертів та представників бізнесу. 3. Спільними зусиллями влади, бізнесу та

громадськості розробити стратегію формування ефективної системи вирішення корпоративних конфліктів, попередження їх загострення та переростання у рейдерське захоплення підприємств. 4. У законотворчій діяльності залучати до обговорення і розробки законопроектів та інших нормативно-правових актів представників малого, середнього та великого бізнесу, профільних асоціацій та об'єднань підприємців, представників консалтинго

вих компаній та недержавних громадських організацій [4]. Таким чином, правова допомога юридичній особі є необхідною у подоланні проблеми рейдерства за умови консолідації зусиль. Привертає увагу правова допомога юридичній особі, що носить назву дьюдилідженс (англ. due diligence), що означає систему заходів, спрямованих на усебічну перевірку законності і комерційної привабливості планованої угоди, інвестиційного проекту. Дьюдилідженс – формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування; комплексна перевірка підприємства перед його купівлею для гарантованого захисту інвестицій та капіталу, виявлення на початковому етапі угоди «неохайності» партнера. Перспективною правовою допомогою юридичній особі є отримання останньою складених фахівцями в галузі права інструкцій, алгоритмів дій, схем роботи, письмових консультацій, які можливо було б застосовувати в типових господарсько-правових ситуаціях, не звертаючись за допомогою до фахівців у сфері юриспруденції [1]. Розробка інструкцій, алгоритмів дій, схем роботи, письмових консультацій у різних областях права, які є відносно простими в застосуванні й у більшості випадків не вимагають спеціальних знань у відповідних галузях права, зокрема, охоплює: – консультації та алгоритми дій з питань перевірок контролюючими органами (перевірки податкової інспекції, перевірки податкової міліції, перевірки прокуратури, перевірки СБУ, перевірки міліції); – консультації з трудового права (алгоритми дій і шаблони документів, необхідні при звільненні співробітників, а також письмові консультації з інших питань трудового права); – консультації стосовно порядку реорганізації й ліквідації підприємств;

н.в. Хмелевська

вісник Академії адвокатури України

166

число 1(23) 2012.

– консультації з питань погашення кредиторської й дебіторської заборгованості (алгоритми дій і шаблони документів, необхідні договори тощо). Правова допомога на основі інструкцій, алгоритмів дій, схем роботи полягає, зокрема, в тому, що: – алгоритм із питань перевірок податкової міліції надається у вигляді покрокової інструкції для співробітників підприємства, яке перевіряється, з відображенням у ній прав підприємців і обов'язків співробітників податкової міліції; – в інструкції про порядок реагування на запити податкових інспекції та міліції наведені стандартні запити зазначених органів і відповіді на них; – консультація з питань звільнення співробітників за п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП України (скорочення чисельності або штату працівників) є покроковою інструкцією для керівника підприємства з додатками всіх необхідних документів (наказів, протоколів, актів, рішення й т.п.). Зазначені інструкції, алгоритми дій, схеми роботи, письмові консультації неодноразово застосовуються, для прикладу, клієнтами адвокатського об'єднання м. Києва «Адвокатська компанія «Соколовський і Партнери». Вони постійно проходять перевірку на практиці й удосконалюються з урахуванням внесених змін у законодавчі й інші нормативні акти [1]. Використання вказаного виду правової допомоги допомагає юридичній особі в подальшому зменшити витрати на правову допомогу, адже зникає необхідність постійного контролю з боку юристів, крім того, превентивні дії завжди коштують дешевше, ніж вирішення вже існуючих проблем. Звичайно, не можна стверджувати, що відповідні консультації, інструкції й алго

ритми дій є панацеєю на всі випадки життя, але практика вже довела їх необхідність не тільки як превентивного методу захисту, але й як дієвого інструменту безпосередньо під час представництва об'єднанням «Адвокатська компанія «Соколовський і Партнери» інтересів клієнтів у ході перевірок, під час спорів із податковою інспекцією, у досудових та судових [1]. Таким чином, правова допомога шляхом застосування юридичною особою відповідних консультацій, інструкцій і алгоритмів дій істотно мінімізує наслідки незнання або незастосування норм чинного законодавства. Отже, надання правової допомоги поширюється на юридичну особу. Організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне додержання та запобігання невиконанню вимог актів законодавства, нормативних документів юридичною особою, керівниками та працівниками під час виконання покладених на них функціональних обов'язків є основним завданням правової допомоги юридичній особі. Поряд із поширеними видами юридичній особі слід здійснювати: – правову допомогу у протидії рейдерству, що втілюється у вибудові стратегії розв'язання проблеми рейдерства, яка включає юридичну й організаційно-правову допомогу; – правову допомогу юридичній особі, яка носить назву дьюдилідженс, що означає систему заходів, спрямованих на усебічну перевірку законності і комерційної привабливості планованої угоди, інвестиційного проекту, формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування, комплексну перевірку підприємства перед його купівлею для гарантованого захисту інвестицій та капіталу; – правову допомогу шляхом складання фахівцями в галузі права інструкцій, алгоритмів дій, схем ро

167

боти, письмових консультацій, які доцільно застосовувати в типових господарсько-правових ситуаціях,

не звертаючись за додатковою допомогою фахівців у сфері юриспруденції.

н.в. Хмелевська

Список літератури: 1. Адвокатське об'єднання м. Києва «Адвокатська компанія «Соколовський і Партнери» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.org.ua/ua> 2. Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації, затверджене Постановою КМУ від 26 листопада 2008 р. N 1040 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1040-2008-%EF 3. Замойский и.е. Правовая работа на предприятии / И.Е. Замойский // Хозяйство и право. – 1981. – № 10. 4. Крутов В. Протидія рейдерству – спільне завдання держави і бізнесу / В. Крутов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uspp.org.ua/interview/16.protidiyareyderstvu-spilne-zavdannya-derzhavi-i-biznesu.htm> 5. куліш А. Взаємодія юридичної служби суб'єкта господарювання з іншими структурними підрозділами / А. Куліш, В. Горевий // Підприємство, господарство і право – 2010. – № 10. 6. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 р. N 2887-XII (станом на 1 січня 2012 р.) / Верховна рада України // Інформ.-пошук. система із законодавства України. 7. Про правову допомогу: проект Закону України 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=19318 8. Рябов А.А. Организация правовой работы в народном хозяйстве: учеб. пособие / А.А. Рябов. – Казань: Изд-во Казан. ун-та. – 1988. реЗюме В статье впервые комплексно исследуется правовая помощь юридическим лицам, подчеркивается ее актуальность и необходимость. Проанализировано новое направление правовой помощи юридическому лицу в противодействии рейдерству. Рассматривается правовая помощь юридическому лицу, которое носит название дьюдилідженс. SUMMARY For the first time law assistance to legal entity is comprehensively investigated in the article, its topicality and necessity is emphasized. New tendency of law assistance against raider actions is analyzed. Law assistance to legal entity, under the name of due diligence is considered.

рекомендовано кафедрою

кримінального процесу та криміналістики